

МИНИСТАРСТВО ЗА ОБРАЗОВАЊЕ И НАУКУ

БИРО ЗА РАЗВОЈ ОБРАЗОВАЊА

Наставни програм

ИСТОРИЈА И ДРУШТВО

за V разред

Скопље, 2021. година

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О НАСТАВНОМ ПРОГРАМУ

Наставни предмет	<i>Историја и друштво</i>
Врста/категорија наставног предмета	Обезвезни
Разред	V (пети)
Теме/области наставног програма	<ul style="list-style-type: none"> • <i>Појединац и друштво</i> • <i>Становништво и континенти</i> • <i>Праисторија и историја</i>
Број часова	2 часа недељно/72 часа годишње
Опрема и средства	<ul style="list-style-type: none"> • Дигитални паметни (смарт)уређаји. • Уџбеник. • Енциклопедије, речници, географски атлас. • Физичко-географска карта света–размер 1 : 50 000. • Политичко-географска карта света. • Визуелни прикази карактеристика становништва на континентима (боја коже, традиција...). • Слагалице са сликама главних градова већих држава у свету. • Календар за рачунање времена и илустрације историјских календара. • Илустративни приказ историјских периода. • Приказ археолошких налазишта у свету и наше земље. • Временска трака догађаја из прошлости, из праисторије до данас. • Универзална декларација о људским правима. • Фотографије бораца за људска права (Роза Луксембург, Мартин Лутер Кинг и Нелсон Мандела). • Часописи, новине, интернет-портали, социјалне мреже. • Аудиовизуелни снимљени садржаји, апликације, прилагођени узрасту.

	<ul style="list-style-type: none"> • Други извори учења–појаве, догађаји, предмети у околини, међу људима или у друштву (споменици културе, музеји, библиотеке, националне институције).
Норматив наставног кадра	<p>Наставу из предмета Историја и друштво у петом разреду може да држи:</p> <ul style="list-style-type: none"> • професор/наставник/учитељ разредне наставе, VII/1 или VI/1 (према МРК) и 240 ЕКТС; • дипломирани педагог, VII/1 или VI/1 (према МРК) и 240 ЕКТС.

ПОВЕЗАНОСТ СА НАЦИОНАЛНИМ СТАНДАРДИМА

1. Резултати учења наведени у наставном програму воде ка стицању следећих компетенција обухваћених облашћу **Друштво и демократска култура** Националних стандарда:

	<i>Ученик/ученичк зна и/или уме:</i>
VI-A.1	да објасни како друштвени фактори утичу на особу и околину и да их узме у обзир при формирању мишљења и доношењу одлука.
VI-A.2	да анализира сопствено понашање у циљу побољшања себе, постављајући реалне и остварљиве циљеве за активно деловање у заједници,
VI-A.3	да формулише и аргументује своје ставове, да слуша и анализира туђе ставове и да се према њима односи с поштовањем, чак и када се не слаже с њима,
VI-A.4	критички да размишља о различитим личним и друштвеним вредностима и понашању у различитим контекстима (посебно у етички осетљивим ситуацијама), да поштује друштвено прихваћене норме и вредности, али и да их оспорава када сматра да је то потребно,
VI-A. 5	да разуме разлике између људи по било којој основи (полна и етничка припадност, узраст, способности, социјални статус итд.);
VI-A. 6	да препознаје присуство стереотипа и предрасуда код себе и код других и да се супротставља дискриминацији.
VI-A.7	да препозна испољавање вербалног и физичког насиља у свом окружењу, да сагледа последице насиља и да му се супротстави,
VI-A.8	да види шта повезује и шта дели људе у заједници, да пронађе начине да допринесу напретку заједнице, узимајући у

	обзир потребе и интересе свих,
VI-A.9	да препознаје рањиве групе у друштву, учествује у хуманитарним и волонтерским акцијама и подржи их
VI-A.11	да примењује правила и прописе за безбедно учешће у саобраћају.
VI-A.12	да критички анализира и расправља о вредностима цивилног друштва, различитим улогама и понашању грађана и њиховој улози у њему,
VI-A.13	да анализира концепт људских права и права детета, идентификује случајеве кршења права и предузети мере ради њиховог неселективног поштовања,
VI-A.14	да анализира и разговара о одговорностима извршне, законодавне и судске власти у владавини права и улози државе у заштити људских права,
VI-A.15	да идентификује ситуације у којима грађани могу утицати на живот заједнице и укључити се у побољшање услова;
VI-A.16	да препозна ситуације злоупотребе моћи, објасни штетне ефекте корупције на појединца, групу и друштво и да се супротставља таквим појавама у окружењу,
VI-A.18	да критички анализира претње од неуравнотеженог развоја по животну средину и активно допринесе његовој заштити и промоцији,
VI-A.19	да објасни важност демократских процеса у друштву и примени принципе демократског учешћа у школи,
VI-A.21	да разликује значење појмова: нација, народ, етничка заједница, грађани и појединци; о појавама: етничка и национална припадност, патриотизам и национализам, већина и мањина; као и појмови: територија, регион, држава, друштво, влада итд. и користи их на одговарајући начин у различитим контекстима на које се односе,
VI-A.22	да идентификује и поштује све националне симболе државе Републике Северне Македоније и да манифестује осећај припадности држави,
VI-A.24	да идентификује географске карактеристике наше земље и повезује их са друштвеним развојем,
VI-A.25	да објасни карактеристике природног и друштвеног окружења и њихову повезаност са организацијом људског живота,
VI-A.27	да исприча и објасни историју (друштвену, културну и политичку) нашег народа и историју других народа који живе у нашој земљи и у региону, са његовим особеностима и у контексту заједничке историјске прошлости,
VI-A.29	да идентификује разлике и сличности између најраширенијих религија у свету и атеизма / агностицизма, са посебним нагласком на етичке норме и вредности које представљају.
	<i>Ученик/ученица разуме и прихвата да:</i>
VI-Б. 1	не сме да дискриминише на основу разлика међу људима (пол и етничка припадност, старост, способности, друштвени статус итд.),
VI-Б. 2	сви људи, укључујући и децу, имају право да изразе своја мишљења и ставове и да учествују у одлукама које су у вези са њиховим потребама и интересима,
VI-Б.4	је неселективно поштовање људских права и слобода кључно за добробит појединаца и друштва у целини,
VI-Б.5	једнакост, равноправност и друштвена кохезија су битни за успешно функционисање заједнице,

VI-Б.6	су лични ангажман и сарадња са другима важни за постизање заједничког јавног интереса,
VI-Б.7	је сваки грађанин дужан да се понаша одговорно према својим суграђанима, заједници и друштву у целини, стално имајући у виду последице својих поступака по друге и околину,
VI-Б. 8	је сваки грађанин дужан да поштује законе, правила и прописе који регулишу понашање људи и функционисање институција,
VI-Б.9	сваки грађанин треба да преузме одговорност за промене у природи узроковане људским активностима,
VI-Б.11	свако има право да изабере коју религију сматра својом, односно да изабере да не припада ниједној религији / вери, без икаквих последица од учињеног избора,
VI-Б.12	је наша земља мултикултурно / мултиетничко друштво у којем живе припадници различитих култура / етничких група и сваки њен грађанин одговоран је за допринос међукултурној размени и поштовању људских права у интересу заједничког живота у интегрисаном, етнички кохезивном друштву.
VI-Б. 13	је национални идентитет, који произилази из припадности државе Републике Северне Македоније, важна компонента идентитета свих грађана земље.

Наставни програм укључује и релевантне компетенције и из области Националних стандарда:

Дигитална писменост, Лични и социјални развој, Техника, технологија и предузетништво и Уметничко изразување и култура.

<i>Ученик/ученица зна и/или уме:</i>	
IV-A.2	да процени када и на који начин је за решавање неког задатка/проблема потребно и ефективно коришћење ИКТ;
IV-A.4	у сарадњи са другима да анализира проблем, да развија идеје и план за његово истраживање и решавање и да испланира када и за шта ће користити ИКТ;
IV-A.5	да одреди какве информације су му/јој потребне, да нађе, изабере и преузме дигиталне податке, информације и садржаје,
IV-A.7	да одабере и користи одговарајуће ИКТ-алате за комуникацију, да безбедно дели информације, да контактира и сарађује са другима на онлајн пројектима, друштвеним активностима или за личну употребу;
IV-A.8	на сигуран и одговоран начин да користи дигитални садржај, образовне и друштвене мреже и дигиталне облаке;
IV-A.9	у комуникацији са другима у мултикултуралном дигиталном простору, поштује различите учеснике и следи правне, културне и етичке норме у понашању у дигиталном простору;
IV-A.10	да води рачуна о свом дигиталном идентитету, безбедности и репутацији и да поштује политику приватности;
IV-A.12	да истражи могућности коришћења различитих модела и симулација, комбинујући статичке и динамичке приказе, звук,

	текст и слике за модификовање или креирање једноставних креативних мултимедијалних производа са одређеном наменом и за одређену публику,
IV-A.13	да дефинише критеријуме квалитета за дигиталне производе и решења, укључујући иновације и корисност,
V-A.3	да идентификује различите компоненте сопственог идентитета који се гради на основу припадности различитим друштвеним групама (на пример, пол, етнички и национални идентитет) и различите улоге које имају у животу (на пример, студент, син / ћерка),
V-A.4	да процени своје способности и достигнућа (укључујући снаге и слабости) и на основу тога одреди приоритете који ће му / јој омогућити развој и напредак,
V-A.5	да препозна емоције у себи и у другима, сагледа последице сопствених емоционалних реакција у различитим ситуацијама и користити одговарајуће стратегије за суочавање са емоцијама,
V-A.6	да постави циљеве за учење и саморазвој и ради на превазилажењу изазова који се појављују на путу до њиховог постизања,
V-A.7	да користи властита искуства како би им олакшали учење и прилагодили властито понашање у будућности,
V-A.8	да организује своје време на начин који ће му омогућити ефикасно и ефективно постизање постављених циљева и задовољавање сопствених потреба,
V-A.9	да предвиди последице сопствених поступака и поступака других према себи и другима,
V-A.10	да примењује етичке принципе у процењивању исправног и погрешног у својим и туђим поступцима и да испољавају особине карактера (као што су: искреност, правичност, поштовање, стрпљење, брига, пристојност, захвалност, одлучност, храброст и самодисциплина),
V-A.11	да делује независно, са пуном свешћу о томе ко, када и како може да затражи помоћ,
V-A.12	да се успешно носи са друштвеним притисцима,
V-A.13	да комуницира са другима и да себе представи на одговарајући начин у свакој ситуацији,
V-A.14	да активно слуша и реагује на одговарајући начин, показујући емпатију и разумевање за друге и да изразу сопствене бриге и потребе на конструктиван начин,
V-A.15	да сарађује са другима у постизању заједничких циљева, да дели своје ставове и потребе са другима и узима у обзир ставове и потребе других,
V-A.16	да препозна проблеме у односима с другима и приступити конструктивно у решавању сукоба, поштујући права, потребе и интересе свих укључених страна,
V-A.17	да тражи повратну информацију и подршку за себе, али и пружа конструктивне повратне информације и подршку у корист других,
V-A.18	да истражује, поставља релевантна питања, како би идентификовао проблеме, анализирао и проценио информације и сугестије и тестирао претпоставке,
V-A.19	да даје предлоге, разматра различите могућности и предвиђа последице како би извео закључке и донео рационалне

	одлуке,
V-A.21	да анализира, вреднује и побољша сопствено учење,
VII-A.9	да активно учествују у тимском раду према претходно усвојеним правилима и уз доследно поштовање улоге и доприноса сваког члана тима,
VIII-A.3	да изражава сопствене идеје, искуства и емоције, користећи уметничке или друге облике креативног изражавања (индивидуални или колективни);
VIII-A.5	да манифестује познавање сопствене културе и разне начине њеног изражавања преко литературе и визуелних уметности, музике и плесова, грађевина и других културних производа;
VIII-A.6	да идентификује разлике и сличности између сопствене културе и других култура у свом ужем и ширем окружењу и да анализира њихову повезаност и међузависност,
VIII-A.7	да препозна и објасни како се културне знаменитости мењају током времена и у различитим контекстима,
VIII-A.10	да идентификује и преиспита стереотипе и предрасуде према припадницима других културних група који се манифестују у његовом / њеном окружењу,
VIII-A.12	да тумачи свет не само са становишта припадника своје културе, већ и из перспективе других култура.
<i>Ученик/ученица разуме и прихвата:</i>	
IV-Б.1	да дигитална писменост која је неопходна за свакодневни живот – олакшава учење, живот и рад, доприноси ширењу комуникације, креативности и иновативности, нуди разне могућности забаве;
IV-Б.2	да неодговорно и неумешно коришћење ИКТ има ограничења и може носити ризике за појединца или друштво;
IV-Б.3	да ће се потенцијал ИКТ повећати и да га треба надгледати и користити, али и да треба имати критички однос према поузданости, поверљивости и утицају података и информација доступних путем дигиталних уређаја;
IV-Б.4	да је у дигиталном простору важно да се обезбеди заштита идентитета, приватности и емоционалне сигурности, да се не користи говор мржње и кибер насиље и да се поштују правила и норме комуникације у дигиталним заједницама;
IV-Б.5	да информације доступне у дигиталном простору треба користити етички, у складу са дефинисаним правилима и за добробит људи;
V-Б.2	да остварење властитог идентитета доприноси јачању самопоуздања и развоју личности,
V-Б.3	да сопствена постигнућа и благостање у највећој мери зависе од труда који сам/сама улаже и од резултата који сам/сама постиже;
V-Б.4	да сваки поступак који предузима има последице по њега/њу и/или по његову/њену околину;
V-Б.7	да су иницијативност, упорност, истрајност и одговорност важне за спровођење задатака, остваривање циљева и превазилажење изазова у свакодневним ситуацијама;

V-B.8	да је интеракција са другима двосмерна - као што он има право тражити од других да му/јој омогуће да буду задовољни својим властитим интересима и потребама, тако да је он/она одговоран дати простор другима да задовоље своје интересе и потребе;
V-B.9	да тражење повратних информација и прихватање конструктивне критике води ка личном напретку на индивидуалном и социјалном плану.
VII-B.4	да су радна етика, културна осетљивост и однос према другима важни за стварање и одржавање позитивне радне климе,
VII-B.5	да ресурси нису неограничени и да их је потребно одговорно користити,
VIII-B.3	да поштовање и промовисање сопствене културе доприноси јачању културног идентитета и дигнитета;
VIII-B.4	да културна разноликост утиче на развој идентитета припадника различитих култура,
VIII-B.5	да интеркултурне разлике треба посматрати као могућности за учење и као изазов узајамном разумевању и напредовању,
VIII-B.6	поштовање и промоција других култура доприноси обезбеђивању поштовања сопствене културе од стране других.

РЕЗУЛТАТИ УЧЕЊА

Тема: **ПОЈЕДИНАЦ И ДРУШТВО**

Укупно часова: 29 часова

Резултати учења

Ученик/ученица биће способан/способна да:

1. прави разлику између лоших поступака, неправде и лажни насупрот моралном/добром понашању;
2. идентификује факторе социјализације и објашњава како они утичу на формирање личности;
3. прави разлику између етничке и државне/националне припадности и објашњава како припадност овим и другим друштвеним групама одређује идентитет сваког појединца;
4. објашњава базичне принципе људских права, повезује права са одговорношћу и препознаје ситуације повреде права детета у свакодневном животу.

Ученик/ученица ће развијати:

<p>5. позитиван однос према националној/државној припадности;</p> <p>6. критички однос према неједнакости, дискриминацији и расизму;</p> <p>7. свест од потребе поштовања права детета.</p>	
Садржаји (и појмови)	Стандарди оцењивања
<ul style="list-style-type: none"> Етичке вредности (част, правдољубље, праведност, лаж, уцењивање, подмићивање, клевета, неправда) 	<ul style="list-style-type: none"> Даје примере неетичког понашања (лаж, уцена, мито, клевета, неправда). Објашњава потребу поштовања етичких вредности (поштење, правдољубивост, праведност). Наводи аргументе којима се осуђује нанета неправда.
<ul style="list-style-type: none"> Социјализација (друштвене/социјалне норме, личност, фактори социјализације) 	<ul style="list-style-type: none"> Објашњава социјализацију као процес преко којег деца уче како да постану чланови друштва. Објашњава улогу друштвених (социјалних) норми у животу човека. Наводи примере из реалности преко којих објашњава улогу породице, школе, вршњака/другова и медијума у процесу социјализације. Објашњава улогу социјализације у формирању личности.
<ul style="list-style-type: none"> Припадност различитим групама (друштвена/социјална група, идентитет, национална/државна припадност, етничка припадност, грађани) 	<ul style="list-style-type: none"> Објашњава (преко примера) како припадност различитим друштвеним групама одређује идентитет сваког појединца. Објашњава (преко примера) разлику између националне/државне и етничке припадности. Објашњава улогу грађана која произилази из припадности држави преко навођења како се показује поштовање према сопственој држави.
<ul style="list-style-type: none"> Људска права (Универзална декларација о људским правима, људска права, слобода, принципи универзалности, неутуђивост, једнакост и недискриминација, дискриминација, Роза Луксембург, Мартин Лутер Кинг) 	<ul style="list-style-type: none"> Објашњава преко примера, да основна људска права произилазе из потребе људи за опстанком, развојем и напретком у друштву. Наводи када и где је донета Универзална декларација људских права и објашњава зашто. Објашњава преко примера, базичних принципа људских права (универзалност, неутуђивост, једнакост и недискриминација). Препознаје дискриминацију базирану на разликама између људи. Објашњава улогу Розе Луксембург у борби за остваривање права жена. Објашњава резултате борбе Мартина Лутера Кинга у смислу једнакости и недискриминације.
<ul style="list-style-type: none"> Права детета (Конвенција права детета, права на преживљавање, права на развој, заштитна права, 	<ul style="list-style-type: none"> Прави разлику између група права детета (напреживљавање, развој, заштита и учешће). Објашњава зашто су права детета посебна у односу на људска права.

права на учешће, одговорност)	<ul style="list-style-type: none"> • Повезује права са одговорностима. • Препознаје ситуације повреде сопствених права и права других.
<p>Примери активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Наставник припрема приче у којима су наведени примери лажи (на пример: неко дете тражи од другог детета паре за сендвич које затим троши за играње видео игрица), клевете (на пример: неко дете прича о другом детету да је украло нешто из самоуслуге иако оно није учинило то с циљем да наштети његовом угледу), подмићивања (на пример: неко дете даје новац другом детету да сакрије да су сломили прозор) и уцењивања (на пример: неко дете тражи другом детету новац да не би казало другој деци да су сломили прозор). Ученици подељени у групе добијају по једну причу и у њој идентификују непоштено понашање и наводе особине деце која су поступала непоштено (лажови) и деце која то не раде (поштена и правдољубива деца). Свака група презентује причу и анализу. На крају дискутују о последицама таквог понашања на децу која лажу/клевете/подмићују/уцењују, по децу на коју је усмерено такво понашање и по њихове међусобне односе. Заједнички се закључује зашто су важне етичке вредности за грађење односа међусобног поверења како код деце тако и код одраслих. • Ученици подељени у групе глуме ситуације (по једна на групи) у којој су приказани неетички поступци, као на пример: лаж, уцена, подмићивање, клевета и неправда у којима су укључени и одрасли (могу да се користе прилагођене ситуације из претходне активности). За сваку ситуацију припремају краћи видео снимак, коментирају неетички поступак који је представљен на свим видео снимцима заједно праве дужи видео који приказују пред другима у школи или га постирају на фејсбук/веб-страници школе/одељења. • Ученици подељени у групе деле сопствена искуства или искуства својих другова о доживљеним неправдама у школи. Затим бирају једну од презентованих ситуација неправде за коју треба да напишу протестно писмо или жалбу упућену председнику разредне заједнице, председнику ђачке заједнице, ђаку правобраниоцу, разредном наставнику, стручној служби или директору. У писму/жалби треба укратко описати ситуацију неправде, аргументовати шта представља неправду и затражити предузимање мера. Откако свака група прочита писмо/жалбу, води се дискусија о томе шта је неправда, коме треба да се обрати кад се догоди неправда и како могу да буду заштићени. • Пројектни задатак. Група ученика уз помоћ наставника припрема упитник којим ће анкетирати ученике школе да би констатовали присуство лажи, уцене, подмићивање, клевете и неправде међу ученицима (примери питања: Да ли си слагао/ла-саученике више од 10 пута током прошле недеље?; Да ли су те слагали саученици више од 10 пута током прошле недеље?; Да ли си током ове године био/ла уцењен/а од саученика за нешто?). Добијене резултате представљају у табели (или на графикону) и заједно са закључком који описује стање у школи објављују на огласној табли у школи. • Ученици се припремају за „протесте“. Подељени у групе они смишљају кратке пароле које треба да помогну у борби против лажи, уцене, подмићивања, клевете и неправде (на пример: <i>Буди фер играч!</i>; <i>Поштуј друге!</i>; <i>Ко лаже, тај краде!</i>; <i>Уцењивачи у затвор!</i>; <i>Пријави мито!</i>; <i>Клевета је највећи непријатељ!</i>). Сваку паролу записују на посебном листу хартије. Затим шетају кроз учионицу, симулирајући протест – пароле носе високо дигнуте и извикују их на глас. 	

- Припрема се шест листића на којима је написана по једна од следећих речи: 1) ученик, 2) родитељ, 3) сусед, 4), пријатељ, 5) доктор и б) полицајац. Ученици се деле у шест група и свака група вуче по један листић са задатком да одговори: *Какво понашање се очекује од...?* Одговори треба да се односе на оно што је написано на извученом листићу. Групе записују своје одговоре и презентују их пред свима. Затим добијају нове задатке – ученици у оквиру групе треба да одговоре на питање одакле знају како треба да се понашају ученици, родитељи, суседи, пријатељи, доктори и полицајци. На крају се води отворена дискусија да би се закључило да: а) очекивано понашање произилази из правила која прописује друштво, б) та правила се називају друштвене или социјалне норме, в) друштвене норме се уче током социјализације и г) социјализација је процес преко ког деца уче како да постану чланови друштва.
- Ученици се деле у четири групе и припремају се за дебату. Свака група ради на једном од фактора социјализације: породица, другари (вршњаци), школа и медијуми. Притом, смишља што је више могуће аргумената који су подржани примери из праксе, којима треба другима да докаже да је „њихов” фактор најважнији зато што ће деца научити да је добро/лоше да то раде и како ће се понашати. Потом групе наизменично казују по један аргумент са примером, сваки наредни пут представљан од различитог члана групе. Свако започиње своју аргументацију реченицом: *Породица/школа/другари/медијуми* (зависно од групе а којој припада) *су најважнији за социјализацију зато што...* и наводи један аргумент прослеђен примером. На крају, у отвореној дискусији се закључује да је сваки фактор важан и да има различит утицај у разним периодима детињства. Наглашава се и да се у процесу социјализације деца могу да науче и да поштују етичке вредности, али и да их не поштују, зависно од тога шта су научили под утицајем сопственог окружења (фактори социјализације).
- Ученици подељени у мале групе, добијају радни лист у чијем центру је нацртан круг у коме пише *ЛИЧНОСТ: понашање према другим људима и према послу*, а око њега је нацртано више празних кругова. Задатак група је да у празним круговима наведу различите особине личности преко којих се манифестују различити начини понашања личности према другим људима и/или према послу (пример: комукативан/комуникативна, сарађује са колегама; вредан/вредна– завршава задатке на време). Притом се наглашава да особине не треба да се пишу само у мушком роду, већ и у женском роду (пример: комуникатива/комуникативна). Након презентације онога што су урадили групама се даје нови задатак – овога пута да дискутују зашто се личности разликују према њиховим особинама и начину на коју се понашају према другима и према послу (пример: зашто су неки комуникативнији од других, трудољубивији од других). На крају се води отворена дискусија да би се закључило да се личност формира током социјализације и већи део особина личности које се манифестују у понашању према другима и према послу уче се под утицајем породице, школе, вршњака и медијума.
- Наставник записује на табли реченицу којом описује себе, користећи следеће елементе: 1) пол, 2) чланове породице, 3) професија, 4) школа у којој ради, 5) етничка припадност и 6) национална/државна припадност. Ученици добијају радни лист са недовршеним реченицама које треба да доврше, користећи представљање наставника као модела:

Ја сам _____. (Наводи: дечак или девојчица.)

Моју породицу чине _____.

Ја сам ученик _____ разреда. (Наводи разред.)

Учим у основној школи _____.

Ја сам _____. (Наводи етничку групу.)

Ја сам из _____. (Наводи име државе.)

Након завршетка задатка наставник позива ученике који припадају истој групи (према већем броју елемената у опису) да устану или да се распореде у разним деловима учионице. Групе су: 1) дечаци и девојчице, 2) ученици конкретног разреда 3) ученици конкретне школе, 4) припадници сваке заступљене етничке групе посебно и 5) грађани Републике Северне Македоније. Затим се води отворена дискусија с циљем да се констатује да међу људима постоје сличности и разлике у припадности групама (на пример: припадност конкретној породици дели мали број људи, припадност одређеном разреду више, одређеној школи још више, одређеној професији још више, одређеној етничкој групи још више, одређеној држави још више, а одређеном полу/роду највише) и да припадност групама одређује њихов идентитет (пример: није исто да ли је неко ученик трећег или петог разреда/основне или средње школе, да ли неко ради као разредни наставник или као полицајац), од чега даље зависи њихов однос према различитим групама – људи осећају већу приврженост према члановима групе којој припадају него према другима (на пример: родитељи више штите своју децу него туђу, жене се лако солидаризују када су нападнуте за нешто од мушкараца).

- Од ученика подељених у групе тражи се да напишу шта знају о језику, традиционалним јелима/десертима, народној музици и доминантној религији различитих етничких група које живе у Републици Северној Македонији. Кад заврше, презентују пред свима то што су написали, допуњавајући се међусобно. Уколико немају познавања о различитим етничким групама, наставник их упознаје преко претходно припремљене презентације. Затим, истим групама ученика даје задатке на посебном листу, са једне стране да нацртају заставу Републике Северне Македоније, а са друге стране да наведу шта их чини поносним што су грађани ове државе (на пример: мултиетнички карактер, природне лепоте, неке заједничке особености грађана, као што су: гостољубље, солидарност...). Кад заврше, презентују пред свима то што су написали, затим се у дискусији констатује да се грађани Републике Северне Македоније разликују према етничкој припадности, али деле исту државну, односно националну припадност.
- Наставник припрема два велика листа хартије (може из флипчарт табле). На врху једног пише: *Држава Република Северна Македонија поштује своје грађане уколико им обезбеди:..., а на другом: Грађани Републике Северне Македоније поштују своју државу тако што:...* Ученици подељени у групе дају одговоре на оба питања. Затим своје одговоре записују на великим листовима тако да групе наизменично наводе по један одговор на једном и по један на другом листу. Код одговора који се понављају групе стављају посебан знак (на пример: звезда). На крају наставник чита то што је написано на листовима и заједнички се резимира да држава поштује своје грађане (на пример: обезбеђује им образовање, лечење, комуникацију на матерњем језику, могућност запошљавања, струју и воду) и да они поштују државу (на пример: поштују симболе државе, законе, помажу суграђанима).
- Ученици су подељени у групе и свака група добија комплет од двадесетак написаних (а по могућности и илустрованих) картица и неколико празних картица – на свакој од написаних картица представљена је једна потреба (на пример: чист ваздух, образовање, здрава храна, здравствена заштита) или једна жеља (на пример: сопствена соба, компјутер, бицикл, џепарац). Њихов први задатак је да разгледају картице и уколико мисле да недостаје нешто што желе и што им је веома важно, то да напишу (и нацртају) на празним картицама. Откако комплетирају картице, тражи се да издвоје осам картица од који би могли да се одрекну уколико

морају. Откако наставник сакупи картице од који су се одrekli, од група се тражи да се одрекну од још других осам. Свака група лепи преостале картице на лист и презентује их пред другима. Наставник заједно са ученицима констатује које ствари се понављају у свим групама, а затим се дискутује о томе од којих ствари су лакше одустали, а од којих теже и зашто. Наставник указује да ли су у картицама приказане жеље и потребе и заједнички се констатује да ли су оне које су задржане потребе или жеље. Затим наставник указује на то да су потребе обично ствари без којих није могућ опстанак, развој и напредак у друштву и да од њих произилазе људска права.

- Наставник објашњава људска права као систем правила која су договорили људи на међународном нивоу и презентује шта представља Универзална декларација о људским правима, када и где је донета и шта је било поводот њеном доношењу. Ученици подељени у парове, одговарају на квиз са десетак теза – одређују да ли је дата теза тачна (Т) или нетачна (Н). Тезе се односе на базичне принципе људских права: универзалност и неотуђивост (на пример: *Људска права важе само за грађане богатих земаља.* – Н; *Избеглице имају иста људска права као и други грађани.* – Т; *Људска права припадају сваком људском бићу самим његовим рађањем.* – Т; *Људска права могу да се одузму људима који их не заслужују.* – Н), једнакост и недискриминација (*Сва људска бића су рођена слободна и са истим правима.* – Т; *Нико не сме да буде дискриминисан на основу пола, расе, етничке припадности, религијске припадности, узраста, порекла, ометености или статуса у друштву.* – Т; *Оправдано је да мушкарци зарађују више од жена.* – Н; *Људима који имају другачије мишљење треба забранити да говоре на телевизија.* – Н). Одговори ученика се користе у дискусији да би се објаснио сваки од наведених принципа и да би се објашњење поткрепило примерима из свакодневног живота (на пример: *Девојчицама не сме да буде забрањено да играју фудбал зато што су девојчице.*).
- Наставник најављује да ће све девојчице из разреда играти занимљиву игру, а сви дечаци ће морати да остану на својим столицама, ћутаће и неће ништа радити док траје игра. Девојчице се деле у групе од по 5 до 6 учесника и формирају „гусенице“: ређају се у колони, ухваћени за рамена позади. Прва у колони („глава гусенице“) треба да лови „реп“, док „тело гусенице“ треба да се креће лево-десно да би је спречавало у томе. Кад „глава“ ухвати „реп“, иде на њено место (постаје „реп“), а ученица која је била иза ње постаје „глава“. Активност траје око 5 минута и притом се води рачуна да дечаци уопште не учествују на било који начин. Након завретка игре води се дискусија о томе како је било онима који су играли, а као онима који нису учествовали и о томе колико је праведно да се изабере део ученика да учествује само зато што су девојчице. Заједнички се доноси закључак да уопште није праведно да се различито поступа са људима због особина које немају везе са активностима за које се бирају. Наставник указује на то да се такво понашање назива дискриминација – увек када се једнима дозвољава нешто што се другима забрањује, без правог разлога за то, крши се принцип једнакости и прави се дискриминација. На крају се од ученика тражи да наведу и друге ситуације из свакодневног живота када се поступало другачије са припадницима различитих група и поред тога што није било правог разлога за то.
- Ученици су подељени у групе. Половина група добија задатке да презентује допринос Розе Луксембург у борби за остваривање права жена, а друга половина да презентује допринос Мартина Лутера Кинга у борби за једнакост и недискриминацију. Након истраживања на интернету (могуће веб-странице: <https://okno.mk/node/25122> ; <https://akademik.mk/megjunaroden-den-na-zhenata-pravata-na-zhenite-se-nerazdeliv-del-od-univerzalnite-chovekovi-prava/>; <https://mk.voanews.com/a/who-was-martin-luther->

king/4752610.html) свака група припрема краћу мултимедијалну презентацију о „свом“ борцу за људска права са неколико фотографија и 5 реченица у којима осим основних биографских података наводи и његова /њена залагања, односно допринос. Свака од група које раде на доприносу Розе Луксембург припрема и 5 парола намењених протесту против дискриминације жена којима се успут симулира протест у учионици, а свака од група које раде на доприносу Мартина Лутера Кинга припрема и говор са 5 дужих реченица против неједнакости и дискриминације, који се затим чита на „говорници“, уз одговарајућу дикцију и невербалну комуникацију.

- Ученици се деле у групе и свака група добија комплет картица с правима детета која треба да распореди у четири посебне групе: преживљавање (на пример: право на живот, слободу и сигурност, право на породицу, право на социјалну сигурност, право на здравствену и медицинску заштиту), развој (на пример: право на образовање, право на квалитетно образовање, право на одмор и слободно време, право на сопствени идентитет, право на употребу матерњег језика), заштиту (на пример: право на приватност, претпоставка о невиности, све док се не докаже супротно, заштита од експлоатације, заштита од употребе опојних дрога, заштиту од сексуалног искоришћавања и сексуалне злоупотребе, заштиту од малтретирања и небриге, забране ропства) и учешће (на пример: право на сопствено мишљење, слободу изражавања и приступ информацијама, слободу окупљања и удруживања, слободу уверавања и религију). Наставник презентује која права у коју групу спадају, а ученици упоређују да ли су тачно распоредили картице. Заједнички се констатује зашто нека права спада у наведену групу. Затим, води се дискусија (са образложењем) по питањима: Да ли одрасли имају ова права или она важе само за децу?; Да ли деца имају мање права од одраслих?; Да ли сама деца могу да се изборе за поштовање њихових права? Закључује се да деца имају иста права као одрасли (према принципу универзалности Универзалне декларације о људским правима), али су рањивија од одраслих (изложенија ризицима) због чега је начин остваривања њихових права другачији. На крају наставник указује на Конвенцију о правима детета из 1989. године која је донета да би се регулисале специфичности дечјих права.
- Ученици су подељени у групе. Свака група бира по један листић на коме је написана комбинација три права (од следећих: право на приватност, право на одмор и слободно време, право на здравствену заштиту, право на заштиту од насиља, право на образовање, право на квалитетно образовање, право на сопствено мишљење, слободу изражавања, право на пристап информацијама, право на заштиту од сексуалног искоришћавања и злоупотребе). За свако право које је на листићу извукла, група пише како децата треба да практикују то право у домаћем и школском контексту (на пример: право на приватност у домаћем контексту: *–Да се не улази у дечју собу без куцања на врата. –Да се не читају поруке из мобилних телефона.*; у школском контексту: *–Да се не претурра по нечијем ранцу без дозволе. –Да се не тражи објашњење пред свима за отсуство са часа.*). Притом, наставник на табли пише модел који треба да се следи:
Будући да имам право на... /слободу да..., нико кући не сме да...
Будући да имам право на... /слободу да..., нико у школи не сме да...
Откако презентују урађено (једно право за другим), заједнички се констатује да се у свакодневном животу свако право практикује на различите начине.
- Ученици подељени у парове, добијају радни лист на којем је написано најмање 5 дечјих права. Њихов задатак је да преформулишу наведено право тако што ће написати један начин практиковања тог права са њихове стране, започињући

изразом *Имам право...* или *Имам слободу...* и испод тога ће формулисати и написати одговорност повезану са тим правом које произилази из потребе да се не крши практиковање тог права. Притом, они треба да примењују пример који наставник напише на табли:

Право на квалитетно образовање.

Имам право да тражим да имам наставнике који ће ми објашњавати да бих могао/ла да научим.

Имам одговорност да не ометам наставнике у настави и друге ученике у учењу.

Након презентације рада група дискутује се о томе шта значе одговорности које се повезују са правима и закључује се да при практиковању сваког права треба да се имају у виду ограничавања у сопственом понашању која ометају сопствено практиковање тог права, али и практиковање тог права од стране других.

- Ученици подељени у групе, вуку по једну ситуацију у којој је описана повреда једног или више права детета (на пример: ситуација у којој је нека ученица на писменом задатку добила нижу оцену него што мисли да заслужује и тражи повратну информацију од наставнице, која уместо да јој објасни где је погрешила и како да се побољша, само јој каже да је оцена резултат промашене теме и да нема право да спори оцену). Групе имају задатак да подвуку опише у ситуацијама које указују на повреду права детета и да идентификују права која су повређена (на пример: право на квалитетно образовање, право на сопствено мишљење, право на приступ информацијама). Свака група ће презентовати „своју“ ситуацију и навешће права која су прекршена у њој, са образложењем одакле се то види. Затим наставник започиње дискусију подстакнуту следећим питањима/захтевима: Наведите ситуације из вашег искуства у којима су прекршена ваша права или права неког другог детета (вашег друга и/или саученика)!; Која права су им била прекршена?; Како?

Тема: **СТАНОВНИШТВО И КОНТИНЕНТИ**

Укупно часова: 18 часова

Резултати учења

Ученик/ученица биће способан/способна да:

1. објашњава како су велика географска открића допринела ширењу становништва са једног континента на други;
2. наводи континенте према величини површине, према броју становништва и густини насељености, прави разлику између најгушће насељеног континента и континента са највећим бројем становништва;
3. прави разлику између наталитета, морталитета и природног прираштаја становништва;
4. објашњава структуру и кретање становништва у свету;
5. наводи највеће државе на сваком континенту (према површини и према броју становника) и њихове главне градове и показује их на географској карти;
6. описује Републику Северну Македонију према положају (Европа и Балканско полуострво), површини, броју становника и густини насељености.

Садржаји (и појмови)

Стандарди оцењивања

<ul style="list-style-type: none"> • Ширење насељености на Земљи • Велика географска открића (Христофор Колумбо, Васко де Гама, Фернандо Магелан, Џејмс Кук) 	<ul style="list-style-type: none"> • Наводи када и где су се појави први људи. • Објашњава како се развијало и ширило становништво на Земљи. • Објашњава разлику између стално насељених, привремено насељених и уопште ненасељених предела на Земљи. • Наводи открића на континентима (када и како су откријена). • Повезује откриће на континентима са ширењем становништва на Земљи.
<ul style="list-style-type: none"> • Становништво у свету (површина, број становника, густина насељености, наталитет, морталитет, природни прираст, миграције, боја коже, религија) 	<ul style="list-style-type: none"> • Упоредује континенте према броју становника и набраја их од највећег до најмањег према становништву. • Упоредује континенте према површини и набраја их од највећег до најмањег према површини. • Упоредује континенте према густини насељености и набраја их од најгушће насељеног континента до најређе насељеног континента (односно ненасељеног континента). • Прави разлику између најгушће насељеног континента са највећим бројем становника. • Повезује густину насељености са природним прирастом (наталитет и морталитет) и миграцијска кретања (досељавање и исељавање) становништва. • Објашњава промене у структури становништва на континентима под утицајем миграцијских кретања људи са различитом бојом коже и религијском припадношћу. • Наводи позитивне ефекте миграцијских кретања (доприноси прихватању расних, религијских и језичких разлика међу људима).
<ul style="list-style-type: none"> • Највеће државе у свету (држава, главни град) 	<ul style="list-style-type: none"> • Прави разлику између величине државе према површини и величине државе према броју становника. • Наводи највеће државе на сваком континенту (према површини и према броју становника) и лоцира их на политичкој карти. • Наводи главне градове и највеће градове највећих држава на сваком континенту и лоцира их на политичкој карти.
<ul style="list-style-type: none"> • Становништво, површина и положај Републике Северне Македоније (Балканско полуострво, суседне државе) 	<ul style="list-style-type: none"> • Лоцира Северну Македонију на карти Европе, као државу Балканског полуострва. • Описује Северну Македонију према површини и према броју становника. • Нобраја суседне земље Северној Македонији и њихове главне градове и лоцира их на карти. • Упоредује величину Северне Македоније са величином суседних држава (према површини и према броју становника) и набраја их према величини.
<p>Примери активности</p>	

- Ученици подељени у мање групе/парове, траже информације на интернету о великим географским открићима (Христофор Колумбо, Васко де Гама, Фернандо Магелан, Џејмс Кукисл.) и заједнички дискутују.
- Ученици у малим групама/паровима, траже информације на интернету о местима која уопште нису насељена, а затим дискутују о разлозима за то.
- Ученици у малим групама/паровима, траже информације на интернету и упознају се са карактеристикама становништва у свету (бројност становништва, наталитет, морталитет, природни прираштај, густина насељености, миграције) и дискутују о њима.
- Ученици у малим групама/паровима, траже информације на интернету о боји коже, различитој религијској припадности становништва и употреби језика у свету и дискутују о сличностима и разликама.
- Ученици у малим групама/паровима, прецртавају контуре континената, секу их и ређају према површини коју захватају, почињући од највећег. Из разних извора добијају информације о броју становника и густини насељености на континентима и записују их на контурама континената, а затим дискутују о добијеним подацима.
- Ученици у малим групама/паровима, израђују табеларни приказ о највећим државама на сваком континенту са подацима о њиховој површини, броју становника и њиховим главним градовима.
- Сваки ученик чита политичку карту света и проналази највеће државе и њихове главне градове.
- Ученици гледају репортажу о Антарктику, а затим дискутују о његовом положају и становништву.
- Ученици се деле на две групе. Једна група је „туристичка агенција”, а друга група су представници „туриста”. Туристи се обраћају туристичкој агенцији да им организује пут до одређеног места на неком континенту (при ротирању група, мењају се континенти и места). Туристичка агенција им планира путовање, указује на веће државе и градове, број становника и објашњава им зашто треба да посете те државе и градове. Обе групе помоћу политичке карте света одређују дестинације и мапирају које државе и градове треба да посете.

Тема: **ПРАИСТОРИЈА И ИСТОРИЈА**

Укупно часови: 25 часова

Резултати учења

Ученик/ученица биће способан/способна да:

1. разликује како се дели прошлост човечанства на два велика временска периода –праисторију и историју и да разликује основне периоде у оквиру праисторије и историје;
2. објашњава како се рачунало време у прошлости и како се рачуна у данашње време;
3. прави разлику између основних врста историјских извора и наводи примере за сваки од њих;
4. даје примере познатих археолошких налазишта у свету и на територији наше државе и лоцира их временски и просторно.

Ученик/ученица схвата да су:	
5. археолошка налазишта значајна за разумевање историје света.	
Садржаји (и појмови)	Стандарди оцењивања
<ul style="list-style-type: none"> Историјски периоди (временски периоди: година, деценија, век, миленијум, ера; историјске епохе, праисторија: камено доба, метално доба; историја: стари век/античка историја, средњи век/средњовековље, нови век/модерна историја и најновије доба/савремена историја) 	<ul style="list-style-type: none"> Одређује трајање основних временских периода: године, деценије, века, миленијума. Прави разлику између праисторије и историје. Наводи одлике каменог и гвозденог доба и редослед њиховог јављања. Наводи главна открића у праисторији и описује њихов утицај на начин живота људи (употребу говора, појаву ватре, појаву метала, откриће точка). Објашњава улогу стварања писма за историју. Наводи прва позната откријена писма (хиероглифско писмо у Египту и клинасто писмо у Месопотамији). Представља поделу на период пре наше ере и период наше ере на временској траци. Наводи основне историјске периоде (стари век/античка историја, средњи век/средњовековље, нови век/модерна историја и најновије време/савремена историја) и лоцира их на временској траци.
<ul style="list-style-type: none"> Рађунање времена кроз историју (египатски календар, асирски календар, исламски календар, еврејски календар, јулијански календар, грегоријански календар) 	<ul style="list-style-type: none"> Објашњава основне карактеристике рачунања времена кроз историју и наводи примере различитих начина рачунања времена у прошлости. Описује начин рачунања времена према различитим календарима који су се користили у прошлости у разним деловима света. Објашњава рачунање времена према грегоријанском календару.
<ul style="list-style-type: none"> Историјски извори (материјални извори, писани извори; археолошка налазишта, архиви, музеји) 	<ul style="list-style-type: none"> Именује врсте историјских извора (материјалне и писане)и описује их према карактеристикама. Наводи примере за сваку врсту историјског извора. Повезује различите врсте историјских извора са институцијама у којима се чувају (архив, музеј, библиотека).
<ul style="list-style-type: none"> Позната археолошка налазишта у свету (Стоунхеџ, Кинескиот зид, пирамиде у Гизи, Мачу Пикчу, Чичен Ица, Акропол, Римски колосеум) 	<ul style="list-style-type: none"> Наводи и описује позната археолошка налазишта у свету. Временски и просторно лоцира позната археолошка налазишта у свету (на географској карти и на временској траци). Наводи и описује позната археолошка налазишта на територији наше земље. Временски и просторно лоцира позната археолошка налазишта на територији наше земље (на географској карти и на временској траци).
<ul style="list-style-type: none"> Археолошка налазишта на 	

територији наше земље (Кокино, Стоби, Хераклеја, Самуилова тврђава)	<ul style="list-style-type: none"> • Лоцира остатке ближе и даље прошлости у околини свог места становања.
<p>Примери активности</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ученици у групама израђују 10 трака од по 1 метар (представљају један миленијум) и састављају их једну са другом, 1 трака од 1 метра, тј. 100 сантиметара (представља један век), 1 трака од 10 сантиметара (представља деценију) и једна трака од 1 сантиметра (представља једну годину). Траке ређају на начин који ће омогућити визуелно поређење временских периода које приказују. Ређају од најдуже до најкраће временског периода. Алтернативно, траке могу да се нацртају у школском дворишту. Затим дискутују о томе шта представљају време од десет година (деценија), од сто година (век), од хиљаду година (миленијум). • Наставник објашњава праисторију као период који започиње појавом човека и објашњава главне одлике праисторије. Затим ученици, подељени у групе, на интернету траже информације да би одговорили на питања: <i>Како су живели људи у праисторији?; Зашто се одређени период праисторије назива камено, а одређени период метално доба?; Шта је допринело да се тако назову?; Који проналазци су утицали на промену начина живота људи у то време?</i> Информације презентују пред другима и преко отворене дискусије изводе закључке. • Ученици имају активност „Торба из прошлости“. Из затворене торбе вуку илустрације предмета из праисторије и сцене из живота у праисторији у којима су приказана главна открића и постављају их на претходно израђеној временској траци са означеним каменим и гвозденим добом. • Наставник преко визуелне презентације приказује како изгледају први писмени артефакти и на ком простору су пронађени. Ученици (подељени у групе) добијају радни лист са знацима из неког старог писма са њиховим значењем. Њихов задатак је да на великом листу хартије препишу неке од њих и по могућности да их групишу као у „реченици“. Свака група презентује написане „реченице“ и тумачи њихово значење. Води се дискусија преко које ученици сагледавају значење писма и могућност да се то што се запише пренесе на друге генерације. На крају се закључује да се период развоја човечанства до појаве писма (период о коме не постоје писани документи) назива праисторија, а период од појаве писма до данас се назива историја. • Наставник на табли црта временску траку на којој су приказани периоди историје (стари, средњи и нови век), укључујући и границу између периода пре наше ере и периода наше ере. Ученици у групама изводе активност „Торба из прошлости“ у коју су претходно стављене: 1) фотографије познатих личности из различитих историјских периода са њиховим именима и годинама када су живели (на пример: Клеопатра, Александар Македонски, Аристотел, Никола Коперник, Марко Поло, Скендербег, Катерина Велика, краљица Викторија, Гоце Делчев), 2) илустрације познатих догађаја из разних периода историје са њиховим називима и годинама када су се догодили (на пример: изградња Виа Игнације, уништавање Помпеје, сеоба Словена, Самоилово царство, крстоносни ратови, велика куга у Европи, Прва индустријска револуција, откривање Америке) и 3) мапе или симболи који приказују старе цивилизације, царства или градове државе са називом и годинама када су постојали (на пример: Месопотамија, 	

Картагина, Римско Царство, Византија, Венеција). Свака илустрација, осим називом и годином/ама прослеђена је и краћим текстом (1 до 2 реченице). Свака група наизменично вуче по једну илустрацију из торбе и поставља их на временској траци. На крају заједнички наводе шта је лоцирано у сваком од три периода.

- Ученици лоцирају периоде праисторије и историје на концептуалној мапи.
- Наставник преко визуелне презентације, објашњава шта представља календар у коме је приказана текућа година. Ученици добијају писани календар или користе календар на електронском уређају да би утврдили као су организовани дани, недеље и месеци у оквиру године за коју важи календар. Са ученицима се дискутује о томе зашто се користи календар у свакодневном животу с циљем да се извуче закључак да календар представља систем за приказивање времена за разне намене (за одређивање радних дана, викенда и празника, за планирање радних обавеза, слободног времена итд.). Затим наставник уводи појам за календар као средство за рачунање времена тако што указује на то да се начин на који се рачуна и приказује време данас разликује од тога како је било у прошлости.
- Ученици подељени по групама, добијају задатак да истражују како се рачуна време (када почиње година, колико месеци је имала, колико недеља и дана, када су почињали итд.) према египатском, асирском, исламском, јеврејском и јулијанском календару (по један за сваку групу). Свака група припрема мултимедијалну презентацију у којој осим што приказује када је настао и где се користио календар који је истраживала упоређује га са официјалним (званичним) календаром који се користи данас (на пример: према начину на који се одређује година, колико траје година, временски периоди који је одређују итд.). Након презентација свих група, путем дискусије, сагледава се разлика између старих календара и закључује се на основу чега се рачунало време у прошлости (кретање Сунца, Месеца, звезда/планета).
- Наставник путем визуелне презентације, објашњава када и зашто је уведен грегоријански календар који се користи данас у целом свету при официјалном приказивању времена. У дискусији се резимирају разлике између старих календара и грегоријанског календара. Затим ученици подељени у групе, истражују за које намене се још увек користи јулијански, исламски и јеврејски календар у нашој земљи. По њиховим презентацијама заједнички се закључује која је улога старих календара при одређивању верских празника.
- Наставник објашњава да се историја учи преко података о прошлости из разних извора који могу да буду материјални и писани. Ученици користе мобилне телефоне за одговарање на питања преко ментиметра – за сваку илустрацију коју им је приказао наставник (на пример: историјска мапа; фотографија лица или догађаја из прошлости; археолошка ископина, као на пример: монета или други предмет; писмо или други документ из прошлости; дневник који описује догађај из прошлости или живота познате личности), сваки ученик индивидуално (или свака група посебно, уколико су подељене у групе) одређује да ли дата илустрација приказује материјални или писани извор. После сваке илустрацијe објашњава се тачан одговор и коментаришу се графикони на којима су представљени одговори ученика. На крају ученици резимирају – групишу дате примере у две врсте извора и наводе и друге примере за сваку врсту.
- Наставник преко визуелне презентације ученицима представља институције у којима се чувају историјски извори: археолошки музеј (https://mdz.matterport.com/shonj/?m=1zAEcdJfadcDj&utm_source=4 ; <http://tours.rcku.org.mk/eu/Muzej-Kumanovo/> ; <https://www.google.co.uk/maps/|51.5192048,-0.1274951,2a,75y,172.87h,89.26t/data=!3m6!1e1!3m4!1sFyBuFtvu6FeVvVc5-->

uiw!2e0!7i13312!8i6656?hl=en), архив (<https://arhiv.mk/> ; <https://njinj.nationalarchives.gov.uk/museum/>) и библиотека (<http://nubsk.edu.mk/> ;). Док гледају презентације ученици записују на листу испред себе какву врсту извора су идентификовали у свакој од презентованих институција. На крају заједнички повезују различите врсте историјских извора са институцијама у којима се чувају.

- Наставник користи визуелне презентације за следећа археолошка налазишта: Стоунхеџ (<https://www.english-heritage.org.uk/visit/places/stonehenge/history-and-stories/stonehenge360/>), Кинескиот зид (<https://www.youtube.com/watch?v=WXlF7TN1QQ>), пирамиде у Гизи (<https://www.mentalfloss.com/article/645564/take-virtual-tour-pyramids-giza>), Мачу Пикчу (<https://www.youvisit.com/tour/machupicchu>), Чичен Ица (<https://www.airpano.com/360photo/chichen-itza-mexico/>), Акропол (<https://www.acropolisvirtualtour.gr/>) и Римски колосеум (<https://historyview.org/library/roman-colosseum/>). Свако посебно налазиште ученици прво гледају преко виртуелне туре. Затим, подељени у групе, описују шта су видели и то презентују пред свима, а наставник указује на значење самог налазишта. Следеће, ученици у истим групама сами истражују ко га је изградио, где налази и од када датира и налазе презентују пред свима. Исти поступак се понавља за свако налазиште посебно. На крају свако налазиште лоцирају на географској карти и на временској траци.
- Наставник користи визуелне презентације за следећа археолошка налазишта у нашој земљи: Кокино (<http://tours.rcku.org.mk/eu/Kokino/>), Стоби (<https://macedoniafromabove.mk/stobi/>), Хераклеја (<https://bitola.info/heraclea-lyncestis-bitola/>), Самоилова тврђава (<http://macedoniafromabove.mk/ohrid/index.htm>). Свако посебно налазиште ученици прво гледају преко виртуелне туре. Затим, подељени у групе, описују шта су видели и то презентују пред свима, а наставник указује на значење самог налазишта. Следеће, ученици у истим групама сами истражују где се налази и од када потиче и налазе презентују пред свима. Исти поступак се понавља за свако налазиште посебно. На крају свако налазиште лоцирају на географској карти и на временској траци.
- Ученици подељени у групе, припремају мултимедијалне презентације визуелних историјских извора из ближе и даље прошлости у својој околини. У презентацији могу да уметну и усмене изворе – сећања старијих житеља као поткрепу визуелних извора из блиске прошлости. Свака група презентује свој материјал пред другима.

ИНКЛУЗИВНОСТ, РАВНОПРАВНОСТ/СЕНЗИТИВНОСТ ПОЛОВА, ИНТЕРКУЛТУРНОСТ И МЕЂУПРЕДМЕТНА ИНТЕГРАЦИЈА

Наставник обезбеђује инклузивност преко укључивања свих ученика у све активности за време часа. Притом, омогућава да свако дете буде когнитивно и емоционално ангажовано преко коришћења одговарајућих прилаза (индивидуализација, диференцијација, тимски рад, саученичка подршка). При раду са ученицима са сметњама у развоју примењује се индивидуални образовни план (са прилагођеним резултатима учења и стандарда оцењивања) и увек када је могуће користи додатну подшку других лица (лични и

образовни асистенти, образовни медијатори, тутори волонтери и професионалци из школа са ресурсним центром). Редовно прати све ученике, посебно оне из рањивих група, да би могао благовремено да идентификује тешкоће у учењу, да подстиче и подржава у постизању резултата учења.

При реализацији активности наставник исто третира и дечаке и девојчице, при чему води рачуна да им не додељује стереотипне улоге. При формирању група за рад настоји да обезбеди баланс у односу на пол. При избору допунских материјала у настави користи илустрације и примере који се родно и етнички/културно сензитивни и подстичу родну равноправност, односно промовишу интеркултурализам.

Увек када је то могуће наставник користи интеграцију тема/садржаја/појмова при планирању и реализацији наставе. Интеграција омогућава да ученици укључе перспективе других наставних предмета у оно што изучавају у овом наставном предмету и да повежу знања из разних области у једну целину.

ОЦЕЊИВАЊЕ ПОСТИГНУЋА УЧЕНИКА

Да би омогућио да ученици постигну очекиване стандарде оцењивања, наставник континуирано прати активности ученика за време поучавања и учења и сакупља информације о напретку сваког ученика. О учешћу у активностима ученици добијају повратну информацију у којој се указује на ниво успешности у реализацији активности/задатка и дају се упутства за побољшање (формативно оцењивање). Ова компонента је саставни део планирања наставника за наставу и учење. У том циљу наставник прати и оцењује:

- усмене одговоре на питања постављена од наставника или саученика,
- допринос групним активностима,
- учешће у истраживању,
- развој пројеката,
- одговоре на квизове који су део поучавања,
- допринос извршењу закључака,
- радни листови,
- домаћи задаци,
- практичне перформансе повезане са стандардима оцењивања.

Након завршетка учења о свакој теми, ученици добијају сумативну оцену у облику описа постигнутих стандарда оцењивања. На основу напретка постигнутог кроз технике и методе у формативном оцењивању, врши се сумативно оцењивање које описује постигнућа ученика. На крају школске године ученик добија бројчану сумативну оцену.

Почетак имплементације наставног програма	2022/2023. година
Институција/ носилац програма	Биро за развој образовања
Сагласно члану 30, став 3 Закона о основном образовању („Службени гласник Републике Северне Македоније“бр. 161/19 и 229/20) министар за образовање и науку усваја наставни програм из <i>Историје и друштва</i> за V разред.	Решење бр. _____ _____ године